

дослідження/- Львів, 2002. - 308 с.; Д. Будков Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави 1917- 1923// Дис ... канд. іст. наук: 07.00.01 - К., 2003. - 176 с.; 49. Заруда Т.В. Зовнішньополітична діяльність Української Держави. 1918 рік// Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 - Київ, 1995. - 222 с.; 50. Соловйова В. В. Дипломатичні представництва Української Народної Республіки в країнах Центральної Європи за доби Директорії (1918-1920рр.)//Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. -Запоріжжя, 1999. - 180с.; 51. Бетлій О.В. Українське питання в міжнародних відносинах центральної Європи 1919 - 1923 рр//Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 - К., 2003. - 295 с.; 52. Бублик Т. Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20 - 30 рр. XX ст.//Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 - К., 1998. - 243 с.; 53. Леся Українка. Документи і матеріали. 1871-1913. - К., 1971. - 435 с.; Косач-Кривинкж О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. - Нью-Йорк 1970. - 923 с.; Леся Українка. Зібрання творів у дванадцяти томах. - К., 1978. - 546 с.; Мороз М.О. Літопис життя і творчості Лесі Українки. - К., 1992. - 631 с.; Бабишкін О. У мандрівку століть. Слово про Лесю Українку. - К., 1971. 272с.; 54. Гордон Я. Леся Українка і Генріх Гейне // Вітчизна - 1947 - № 2 - С.152-168.; 55. Одчаренко П. "Die Weber" Г.Гейне в перекладах Лесі Українки. Друге видання. - Вашингтон-Монреаль, 1977. - 16 с.; 56. Овчаренко П. Леся Українка: розвідки різних років. Видавництва М.П. Коць. - К., 1994. - 239 с.; 57. Славінський М.А. Заховаю в серці Україну; Поезія, публіцистика, спогади. - К., 2002. - 416с.; 58. Славінський М. Спогади// Америка. -1960. - 20 травня - 2 вересня.

В.В. Подолян

ДІЯЛЬНІСТЬ Й. ВОЛОШИНОВСЬКОГО ПО ПРОПАГАНДІ ІДЕЙ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ "DZIENNIK KIJOWSKI" (“КИЇВСЬКИЙ ЩОДЕННИК”)

У сучасній історіографії постать кооперативного діяча, просвітителя, публіциста та літератора Йоахима Августиновича Волошиновського (1870-1945 рр.) знайшла своє відображення і продовжує бути об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників. Його багатогранна діяльність частково висвітлена у фундаментальній монографії І. Витановича “Історія українського кооперативного руху”¹, “Нарисах з історії української кооперації” П. Пожарського², наукових виданнях “Історія споживчої кооперації України”³ М. Алімана, С. Бабенка, С. Гелея та ін., “З історії становлення кооперативного руху в Наддніпрянській Україні” І.А. Фаренія⁴ тощо. Деякі історичні аспекти творчості Й. Волошиновського висвітлені в статтях і повідомленнях А. Бойка⁵, С. Іселя⁶, А. Заводовського⁷, С. Карван⁸, Б. Кузіни⁹, В. Колесник¹⁰, А. Подолинного¹¹ та інших авторів. Дослідження життя та діяльності Й. Волошиновського проведене автором цієї статті спільно з В. Рекрутом, результати якого опубліковані в монографії “Йоахим Волошиновський у становленні українського кооперативного руху (1897 – 1939 рр.)”¹². Але у вище згаданих монографіях і наукових публікаціях зовсім не висвітлена його діяльність щодо пропаганди кооперативної ідеї на сторінках польсько-мовного часопису “Dziennik Kijowski” (“Київський щоденник”), редактором котрого він був протягом 1914-1919 рр. Проведеними пошуковими заходами встановлено, що лише в 1914-1916 рр. Й. Волошиновський під псевдонімом “Junosza” (“Юнак”), криптонімом “J.W.” та особистим прізвиськом опублікував понад 60 статей і нарисів, більшість з яких безпосередньо пов’язані з проблемами кооперативного руху та захисту інтересів споживачів в умовах світової війни.

У пропонованій статті автор має на меті розкрити основну тематику кооперативних публікацій Й. Волошиновського у зазначений хронологічний період, виділити коло проблемних питань щодо захисту прав споживачів в умовах економічних потрясінь, пов’язаних із світовою війною та висвітлити його погляди на стан і тенденції в розвитку кооперації Російської імперії.

Необхідно зазначити, що після переїзду з Поділля до Києва у 1911 р. Й. Волошиновський активно долучився до кооперативного життя тамтешньої громади. Займаючись виданням “Світової Зірниці”, він брав безпосередню участь в роботі кооперативних форумів Поділля та Київщини, співпрацював у місячнику “Сплотчина”, газеті “Київський щоденник” і вирізнявся гострими публікаціями з питань кооперативного життя країни. Принципова позиція його публічних виступів і статей щодо негативних тенденцій в українській кооперації до набуття виразних ознак комерційних структур все більше поглиблювала розбіжності і не сприйняття його поглядів “чистої кооперації” серед більшості провідників російського кооперативного руху. Остаточо стосунки загострилися після виступів Й. Волошиновського на III-му з’їзді представників споживчих товариств Поділля (червень 1913 р.) та II-му Всеросійському кооперативному форумі на початку серпня 1913 р. у Києві.

На наш погляд, невдача із “Світовою Зірницею” (з 1914 р. тижневик перестав виходити),

сутьові розбіжності у поглядах на суспільну мету кооперації і з цього приводу – напруження стосунків із київською кооперативною громадою (звільнення із посади заст. редактора “Сплотчини”) – відіграли не останню роль у виборі нових акцентів його творчої праці. Він спробував у 1914 р. заснувати власний журнал “*Slowo Kijewskie*” (“Київське слово”), але з серпня того ж року очолив редакцію “*Dziennik Kijowski*” (далі: “Д К”) і зосередився на видавничих справах та літературно-публіцистичній творчості.¹³ Попередній досвід видавницької роботи Й. Волошинівського і його організаторський талант позитивно вплинули на діяльність “Д К”. За короткий термін щоденний тираж газети збільшився майже у два рази, газета суттєво змінила своє обличчя – від відвертого загострення і пропаганди польських питань вона перейшла до толерантного висвітлення тотожних питань польського національно-визвольного руху у поєднанні із пропагуванням спільної боротьби проти Четверного військового союзу. Така тактика редактора видання дозволила часопису залишатись найпопулярнішим серед польських видань і одночасно значно послабити тиск наглядових органів. “Газета належить за направленням до помірно-прогресивних органів, – повідомлялось Головному жандармському управлінню у черговому звіті Комітету за 1915 рік, – захищає ідеї не тільки націоналізму і антисимітизму, але й загальнослав’янську або, що точніше, антинімецьку платформу; ведеться газета коректно, формується цікаво і є цілком пристойним виданням”.¹⁴

Аналіз тематики шпальт “Д К” показує, що головний редактор газети не залишив кооперативної теми і пильно слідкував за всіма подіями в кооперативному житті країни. Тематика його авторських публікацій концентрувалася на таких напрямках: 1) проблеми регіонального життя кооперативних установ України; 2) боротьба з дорожнечою та спекуляцією в умовах світової війни; 3) висвітлення стратегії й тактики кооператорів щодо кооперативного законодавства та участь кооперації в повоєнному будівництві оновлених країн.

У блоці публікацій з регіональних питань автор намагався попередити хибні напрямки деяких кооперативних установ підпорядкуватися під спокусливі пропозиції органів влади щодо створення спільних кооперативних структур, але фактично під адміністративним та фінансовим управлінням місцевих чиновників. Зокрема, в статті “Дива” критично відреагував на спробу підпорядкувати кооперацію під керівництво та економічну залежність земських установ. На досвіді особистої участі в кооперативній нараді на Поділлі (січень 1914 р.) Й. Волошинівський застеріг кооператорів Уманщини від хибного шляху щодо створення “Земсько-кооперативного закупівельного товариства Уманського повіту”, яке фактично робило залежними від земської каси всі товариства повіту. Розуміючи, що “особлива тяга наших земств на Русі до усіляких масштабних “закупів” – ..оселедців і цукерків, навіть гудзиків і сосок для сільських магазинів” неодмінно приведе до втрати власних обігових коштів товариств, Йоахим Августинівич закликав усіх утриматись від створення подібних установ, зазначаючи: “кооперація в союзі з земством, так охочим до загарбання закупів в свої руки, не виграє на самостійності”¹⁵.

У нарисі “Споживча кооперація на Поділлі” Йоахим Августинівич детально проаналізував усі недоліки й здобутки тамтешніх кооператорів та зробив декілька важливих висновків щодо ролі земств у налагодженні кооперативної статистики і основних тенденцій економічного розвитку сільської кооперації рідного йому краю. Зокрема, автор наголосив на конструктивній праці губернської каси дрібного кредиту під керівництвом Р.Ф. Реннінга та звернув увагу читачів на безперспективність дрібних товариств, котрі не спроможні організувати справжню кооперативну діяльність, а намагаються самотужки і хаотично (без кооперативної статистики, проведення організаційно-масової і культурницької роботи) здолати конкуренцію і нерідко прикривають кооперативними вивісками свої гендлярські дії. З величезним задоволенням і почуттям виконаної праці Йоахим Августинівич наголосив на тому, що за короткий період часу сільські товариства Поділля змогли об’єднати понад 22 тис. людей, і лише за 1913 р. своєю працею заощадили для членів товариств понад 140 тис. крб. Він визнав, що користь споживчої кооперації стала помітною, але, на думку автора, існують інші користі, які не можна перерахувати на рублі, і які, ймовірно, більші від тих перших, матеріальних. “Маю на увазі школу організації і зміцнення, – констатував автор, – якою є кожний окремий кооператив, маю на увазі культурні впливи, які має кожне зібрання членів, кожна обговорена пропозиція, кожна постанова щодо призначення повної, бодай найменшої суми, на періоду, на благодійні цілі, на допомогу членам спілки в нужді”¹⁶.

Необхідно зазначити, що завдячуючи плідній авторській праці редактора “Київського Щоденника” у 1914-1916 рр. питання захисту економічних потреб населення знаходило постійне відображення. У статтях “Невідкладна потреба” (1915 р.)¹⁷, “Не туди дорога” (1915 р.)¹⁸, “Штучна

.....
 дорожнеча” (1915 р.)¹⁹, “Відповідальність за піднесення цін” (1916 р.)²⁰, “Навколо стабільних цін” (1916 р.)²¹, “Після торгового з’їзду” (1916 р.)²², “Епідемія злочинства” (1916 р.)²³ та ін. Йому вдалося відкрити усі чинники існуючих цінових катаклізмів. На думку Й. Волошиновського, перші декілька місяців війни створили різкі коливання рівня споживчих цін, але відповідного швидкого реагування державних органів на штучні підвищення цін не відбулося. З цього приводу він зазначав, що величезна Російська імперія не була готова до боротьби з дорожнечею “з причини відсутності статистики щодо продукції і споживання, з причини відсутності фахових знавців заплутаних торгових справ, з причини загального на початку війни переконання, що сьогоднішня війна – це тільки коротка буря, на кінець з причини популярної думки, що Росія велика і багата, а відтак її запасів не забракне”²⁴.

Реагуючи на величезний стрибок цін на паливні матеріали, він запропонував громадянам Києва та інших міст влаштувати паливні кооперативи на кшталт існуючих вже давно в інших західних країнах кооперативних закладах такого плану. В статті “Паливний кооператив” автор навів приклад розрахунку фінансових потреб кооперативу і переконливо довів, що створений кооператив “звільнить від експлуатації і на деякий час позбавить спекулянтів можливості безкарного збирання дані... від змерзлих мешканців”²⁵. Вірний принципам справедливого ціноутворення і його особливого значення в умовах війни, Йоахим Августинович різко реагував на спекуляції торговців щодо товарів першої необхідності і закликав державні органи терміново втрутитися в питання регулювання цін, тобто запровадити необхідний облік товарних ресурсів, **встановити рівні націнок для посередників і виробників хлібопродуктів, впорядкувати товарні перевезення, запобігаючи штучному дефіциту на ринку.**

“Не можна дозволити, щоб людині, ослабленій наслідками війни, висмоктували решту життєвих соків окремі п’явки. Була б це мовчазна згода на нерівномірний поділ трудностей війни, який одних повністю нищить, іншим, коштом тих ослаблених, дозволяє багатіти”.²⁶ Так реагував Й. Волошиновський на рішення торгового з’їзду в Петрограді 24-28 квітня 1916 р., виступаючи проти “вільної” торгівлі, і закликав до введення регуляторних заходів держави та залучення до цієї справи суспільних організацій. На переконання Йоахима Августиновича, спекуляція і шахрайство на товарних партіях, створення штучного дефіциту призвели до звичного обкрадання державної казни і народу, мають риси злочинства: неповагу до чужої власності, відсутність внутрішнього гальма і абсолютну відсутність почуття суспільних потреб. Народжені війною мільйони злочинців не будуть похоронені війною, а навпаки, – в їх руках залишаться мільйони, вони будуть завжди мати чисті руки, ходити безкарно поміж людей, котрих нахабно обікрали. В статті “Епідемія злочинства” автор наголосив на значній моральній шкоді таких “героїв” війни, які в повоєнний час “повернуться до мирної праці й в повоєнному будівництві будуть передовиками”²⁷. Тому, на думку Йоахима Августиновича, заради майбутнього суспільства повинно негайно об’єднатися проти спекулянтів, котрі розплодилися епідемією злочинства і можуть призвести до страшних наслідків, що підкопують суспільні основи, почуття і повагу до закону, отруюють організм суспільства.

Схвально сприйняв Й. Волошиновський постанову уряду Росії про виведення споживчої кооперації із юрисдикції МВС та передачу її під керівництво Міністерства торгівлі і промисловості. “Дотепер ледве дозволени, – відзначав він у липневій 1915 р. статті “Споживча кооперація”, – майже завжди аргіогі звинувачені в “нелояльності” і завдяки тому залишалися під чуйним поліцейським наглядом, споживчі кооперативи нарешті визнані за корисні економічні організації, якими потрібно скоріше опікуватися і підтримувати, аніж підозрювати”²⁸. На думку автора, нововведення дозволить значно спростити процедуру реєстрації товариств, може також надати споживчій кооперації “певний визначений напрямок і характер, пов’язуючи з органами місцевого самоуправління, перед усіма земствами, діяльність котрих має вже свою карту в історії кооперації”²⁹.

Зміна підпорядкування споживчої кооперації та поступки у реєстраційній процедурі мали б і сприяти введенню нової законодавчої бази, тобто нового закону про кооперацію, проект якого з 1908 р. розробляли кооператори на своїх форумах. У черговій публікації “Проект закону про кооперативи” Йоахим Августинович підняв це болюче питання³⁰. Відзначаючи значну працю законодавчої кооперативної комісії, котра була організована на II-му Всеросійському з’їзді у серпні 1913 р. і завершила розробку проекту закону, автор відзначив значимість поданого законопроекту для організаційного зміцнення усіх видів кооперативного руху країни.

До речі, існуюче російське законодавство виключало реєстрацію кооперативних союзів, а дозвіл на відкриття будь-якого союзу належав виключно до компетенції МВС, бюрократичні

механізми котрого були загально відомі. Тому отримання там дозволу на реєстрацію крайового або регіонального кооперативного союзу тягнулося роками і в переважній більшості закінчувалося невдачею. Натомість проект нового кооперативного законодавства передбачав реєстрацію союзів в окружних судах і тим міг би значно спрости процедуру відкриття регіональних союзів (районних спілок, товариств гуртових закупівель і т.п.), розвитку яких Й. Волошиновський надавав пріоритетного значення.

На жаль, сподіванням кооператорів не судилося збутися. Навпаки, законопроект був відхилений, а з кінця 1915 р. розпочався новий виток шаленого тиску на кооперативні організації. Були заборонені низка кооперативних форумів, зокрема ініційований Київським союзом кредитних і ощадно-позичкових товариств та намічений на кінець листопада – початок грудня п'ятиденний з'їзд представників кооперативних, земських та інших організацій Київської губернії. Зібрання, за повідомленням Йоахима Августиновича в дописі “Кооперативний з'їзд”, мало розглянути низку (16) важливих питань з кооперативного збуту продукції сільськогосподарського виробництва та народних промислів, а також відпрацювати взаємодію усіх кооперативних організацій з питань постачання товарів першої необхідності в умовах війни³¹. Після певних переговорів влада все ж таки погодилася надати дозвіл на проведення з'їзду і він відбувся 18-22 січня 1916 р.³².

Під тиском незаперечних фактів корисної для держави діяльності кооперативних установ та результатом лобювання прихильних до кооперації депутатів Держдуми питання кооперативного законодавства було знову винесене у березні 1916 р. на засідання законодавчого органу Росії. Відпрацьований кооператорами законопроект настільки виглядав досконало, що “Думська комісія, і навіть Дума не ввели в проект жодних поважних змін основного характеру”³³. У черговій публікації “Закон про кооперацію” Й. Волошиновський із задоволенням констатував: “Основа проекту – а саме: створення товариств і їх союзів шляхом представлення статуту в найближчому окружному суді, який протягом місяця повинен зареєструвати дану організацію., – залишилася та сама”. Ще більше задоволення у нього викликало збереження в законі основних засад і мети в діяльності товариств: “забезпечення для членів їх матеріальних і духовних потреб”. На переконання Йоахима Августиновича, запровадження нового російського кооперативного законодавства мусить докорінно змінити і, безперечно, позитивно вплинути на суспільну трансформацію щодо покращення економічного стану населення країни. “В суспільне життя входить новий чинник, будь що буде сильний, – наголошував автор, – який повинен сильно вплинути на дотеперішні взаємини між людьми”³⁴.

Поряд із схваленням кооперативної суті і суспільного значення пропонованого закону, Й. Волошиновський неодноразово наголошував на присутності в його підготовці негативних чинників, які, на його погляд, були основним гальмом щодо запровадження чинності цього закону. Таким каменем протиріч між ініціаторами закону і законодавцями стало питання політичної складової законопроекту, а по суті намаганням лідерів російського кооперативного руху використати кооперацію в політичних цілях. Повертаючись до історії масового зародження кооперативних товариств у 1906-1907 рр., Йоахим Августинович наголошував, що саме тоді тисячі політичних активістів “кинулися до організаційної праці, вкладаючи всю енергію і всю ідеологію найрізноманітніших партійних програм”³⁵. Якраз у той час лідери російського кооперативного руху відійшли від надзвичайно важливого принципу світової кооперації і тому, на думку Й. Волошиновського, “на багатьох заснованих тоді товариствах відбулося партійне тавро засновників, наперекір кооперативному принципу, установленому на раді міжнародних конгресів, що кооперація є економічною і аполітичною організацією”³⁶.

Спостерігаючи за розвитком подій навколо кооперативного закону в Державній Думі, Йоахим Августинович в статті “Нездорова атмосфера” справедливо відзначив надмірну політизацію кооперативного закону, і виною цьому стало з обох протилежних сторін – “плутання понять, нерозуміння суті кооперативної ідеї, нахилення її до сторонньої мети політичного характеру і тим самим деформування самої ідеї”³⁷. Лівову частину вини у протистоянні автор статті покладав на лідерів російської кооперації, “котрі надавали всьому кооперативному руху політичний характер” і намагалися на кооперативних з'їздах “провести пропозиції характеру політичного, звідси надмірна вразливість влади на зміст тих пропозицій”, а також пробуджували “постійну підозру адміністративної влади, що шкодило самій справі”³⁸.

Дійсно, у другій половині 1915 р. зусиллями В. Зельгейма в Москві без узгодження з владою був створений Центральний кооперативний комітет Росії (далі: ЦКК), який взяв на себе функції координатора у боротьбі з дорожнечею та організації допомоги армії у війні. Слідом за ЦКК на його

заклик відбулися кооперативні форуми в Вологді, Пермі, Костромі, Ростові, Києві, Одесі та інших містах, які також створили відповідні регіональні комітети. В таємній "Записці про кооперативний рух" Міністерства внутрішніх справ, направленої усім губернаторам і жандармським відомствам, читаємо (мовою оригіналу): "Учасники з'їздів, належні долівих революційних партій, як у промовах, так і резолюціях, цілком забувши про безпосередню мету установ, переходили до обговорення питань внутрішнього життя держави і вдавалися до різкої критики дій урядової влади..." тобто займалися політичною діяльністю, що суперечило статутам товариств, заборонялося чинним законодавством імперії³⁹. Зрозуміло, що реакція МВС була адекватною – всі комітети були розпущені, а проти лідерів порушені кримінальні справи. Крім того, переслідуванням піддалися відомі діячі В. Тотоміанц, М. Гібнер, М. Хейсін, Л. Хинчук, В. Хижняков та ін., а кооператорам-революціонерам І. Арманд, О. Меркулову, Є. Стенцель, С. Цедербауму, С. Прокоповичу, В. Кільчевському, А. Знаменському та ін. була заборонена лекційна робота на усій території Росії⁴⁰. Всі ці події відбувалися у 1915-1916 рр., якраз під час впровадження нового російського кооперативного законодавства. Тому, на думку Й. Волошиновського, влада мусить упереджено ставитись до кооперативних організацій "з боязною як до політичних організацій"⁴¹. Але винна в цьому не тільки "сама підозрілість, характерна для будь-якої влади, і неприємність до новаторства, але також і незрозуміле представлення справи самими керівниками кооперативного руху, котрі кооперативну ідею вперто путають з політичними справами" і яким потрібно розрядити цю нездорову атмосферу, адже метою є покращення життя мільйонів людей.⁴²

До речі, в черговий раз за царату Миколи II запровадження чинності ухваленого закону не відбулося. Про такі наслідки надмірної політизації кооперації в Російській імперії попереджав Й. Волошиновський. Лише після зречення царя цей закон вступив у дію (20 березня 1917 р.), яким фактично після майже десятирічної боротьби були врахувані усі побажання кооператорів.

Отже, в 1914-1916 рр. на посаді редактора польсько-мовного часопису "Dziennik Kijowski" Й. Волошиновський своєю плідною публіцистичною працею вніс відчутний вклад у розвиток кооперативної ідеї. Опубліковані доробки із проблем кооперативного будівництва й виховання кооперативного світогляду серед простого люду, безперечно, позитивно вплинули на формування потужної системи української кооперації, яка брала активну участь в Українській революції 1917-1921 рр.

У плані подальшого вивчення діяльності Й. Волошиновського доцільним був би науковий аналіз його опублікованих праць з питань державного устрою повоєнної Європи на принципах кооперативного соціалізму, прихильність до якого відчутна у його професійному світогляді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – 624с.;
2. Пожарський П. Нариси з історії української кооперації. – Київ. Друкарня т-ва "Робітничо-Книгарня", 1919. – 78с.;
3. Аріман М.В., Бабенко С.Г., Гелей С.Д. Історія споживчої кооперації України. – Львів, 1996 р. – 462с.;
4. Фареній І.А. З історії становлення кооперативного руху в Наддніпрянській Україні. – Черкаси, 2003. – 144с.;
5. Бойко А. Земсько-релігійний часопис "Світова Зірниця" (1906-1913 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність. – Житомир, 1994. – С.30;
6. Гелів С. Йоахим Волошиновський. Українські кооператори. – Львів – 2001. – С.112-121;
7. Завадовський А.А. Волошиновський І.та його газета "Світова Зірниця" у 1906-1907 рр.// Матеріали X-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець – Подільський, 2000. – С.318-321;
8. Карван С.А. Участь поляків у діяльності Кам'янець – Подільської "Просвіти". Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. – Хмельницький. 1999.;
9. Кузіна Б. Подільський кооперативний рух на сторінках друкованих видань другої половини XIX – початку XX ст. Шляхи активізації вітчизняного виробництва: теорія та практика, проблеми підготовки фахівців. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 25-26 травня 2001 р. – С.46-51;
10. Колесник В. Йоахим Волошиновський – визначний український і польський громадський діяч першої половини XX ст. // Подільська старовина. Науковий збірник. – Вінниця, 2003. – С.195-224;
11. Подолінний А.М. Волошиновський Йоахим А. 3-над Божої ріки; 12. Подолян В., Рекрут В. Йоахим Волошиновський у становленні українського кооперативного руху (1897-1939 рр.). – Вінниця, 2005. – С.462;
13. Там само – С.277, 282;
14. Центральний державний історичний архів України в Києві (далі – ЦДАУК) – Ф.274. – Оп.4. – Спр.548. – Т.2. – Арк.160-161;
15. Junosza. Dziwolagi // Dziennik Kijowski. – 1914. – №185;
16. Junosza. Kooperacya spozycza na Podolu // Dziennik Kijowski. – 1915. – №144;
17. Junosza. Naglaca potrzeba // Dziennik Kijowski. – 1915. – №37;
18. Junosza. Nie tedy droga // Dziennik Kijowski. – 1915. – №133;
19. Junosza. Sztuczna drozyna // Dziennik Kijowski. – 1915. – №291;
20. Joachim Woloszynowski. Odpowiedzialnosc za podnoszenie cen // Dziennik Kijowski. – 1916. – №186;
21. Joachim Woloszynowski. Docola ctalych cen // Dziennik Kijowski. – 1916. – №253;
22. Joachim Woloszynowski. Docola ctalych cen // Dziennik Kijowski. – 1916. – №253;
23. Joachim Woloszynowski. Epidemia zlodziejstwa // Dziennik Kijowski. – 1916. –

№212; 24. Joachim Woloszynowski. Po zjeździe handlowym // Dziennik Kijowski. – 1916. – №122; 25. Junosza. Kooperatywa opalowa // Dziennik Kijowski. – 1915. – №166; 26. Joachim Woloszynowski. Po zjeździe handlowym // Dziennik Kijowski. – 1916. – №122; 27. Joachim Woloszynowski. Epidemia złodziejstwa // Dziennik Kijowski. – 1916. – №212; 28. Junosza. Kooperacya spozywcza // Dziennik Kijowski. – 1915. – №206; 29. Там само; 30. J.W. Projekt prawa o kooperatywach // Dziennik Kijowski. – 1915. – №279; 31. Zjazd kooperacyjny // Dziennik Kijowski. – 1915. – №309; 32. Экономическая жизнь Подоли – 1916. – №2. – С.12; 33. Joachim Woloszynowski. Prawo o kooperatywach // Dziennik Kijowski. – 1916. – №87; 34. Там само; 35. Joachim Woloszynowski. Niezdorowa atmosfera // Dziennik Kijowski. – 1916. – №143; 36. Там само; 37. Там само; 38. Там само; 39. ЦДАУК. – Ф.301. – Оп.1. – Спр.1849. – Арк.6; 40. Там само. – Арк.26; 41. Joachim Woloszynowski. Niezdorowa atmosfera // Dziennik Kijowski. – 1916. – №143; 42. Там само.

В.П. Рекрут

ВІННИЦЬКИЙ ЕТАП ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДМИТРА МАРКОВИЧА (1918 – 1919 РР.)

Серед видатних діячів Української революції 1917-1921 рр. чільне місце займає постать українського письменника, подвижника кооперативного руху та державного діяча УНР Дмитра Васильовича Марковича (07.11.1848 – 09.12.1920 рр.). Для подолян він пам'ятний тим, що на Вінниччині розкрилися його риси як лідера кооперативного руху, провідника Союзу подільських українців, першого голови Подільської губернської української ради. Саме у Вінниці Д. Марковичу довелося брати участь у становленні Директорії УНР та працювати міністром юстиції в уряді С. Остапенка. Доля розпорядилася так, що у нашому місті 9 грудня 1920 р. скінчилося життя цього вірного сина українського народу, котрий понад 50 років плідно працював на літературній ниві, впроваджував кооперацію на Волині та Поділлі, намагався службою в державних установах УНР наблизити щасливе майбутнє “безцінній коханій Україні”¹.

Постать Д. Марковича широко висвітлена в сучасній українській історіографії. Його діяльність на літературній ниві глибоко розкрили дослідники, зокрема О. Засенко у передмові до перевиданих вперше за більш, ніж шістьдесят років творів письменника, які увійшли в збірку “По степах та хуторах” (Київ: “Дніпро”, 1991)². У кінці 1992 р. визначною подією стала публікація “Я ніколи не забував про свій народ” вінницьких красналиців Л. Шпильової і М. Становича³. У поданому авторами нарисі глибоко і всебічно розглянуті віхи життя й творчої праці письменника і чи не вперше висвітлені маловідомі сторінки його участі в громадських справах України, зокрема Поділля.

Декілька цікавих публікацій про Д. Марковича з'явилося за останні роки в журналах “Слово і час”⁴ і “Дивослово”⁵, зокрема це статті І. Немченко, Ф. Білецького, В. Сороки та інших.

Подією у дослідженні творчої спадщини Д. Марковича стала дисертація С.А. Панченко “Творчість Дмитра Марковича у контексті розвитку українського літературного процесу кінця ХІХ-початку ХХ століття” (Запоріжжя, 2000 р.)⁶. Дисертант з глибоким знанням генези літературної творчості письменника та засобами наукового аналізу спадщини письменника довела неабияке значення його новаторських методів формування новітніх течій у розвитку української літератури.

Комплексний підхід у дослідженні кооперативної, громадсько-політичної діяльності Д. Марковича здійснив автор цієї публікації в книзі “З людьми і для людей...” (Дмитро Маркович в українському національно-визвольному русі: кінець ХІХ-початок ХХ ст.)⁷. Але у всіх вищезгаданих працях мало висвітлена діяльність Дмитра Васильовича у правничій сфері, особливо в роки Української революції, активним учасником якої він був.

У статті автор ставить за мету висвітлити маловідомі сторінки правничої діяльності Д. Марковича (кінець 1918-початок 1919 рр.) та акцентувати увагу на його участі у підготовці антипогромницьких заходів Директорії УНР.

Після зречення гетьмана П. Скоропадського у новому уряді Директорії під головуванням В. Чехівського місця Д. Марковичу не знайшлося. Дмитро Васильович склав свої повноваження і відбув з Києва до Вінниці, де він сподівався “одпочити, од'їстися і тоді повернутися” до нових державних справ⁸. Перебуваючи у Вінниці, листом 31 грудня 1918 р. до С. Шелухина – виконуючого обов'язки міністра юстиції в уряді В. Чехівського – письменник подав низку слушних порад і пропозицій щодо прийняття нових законів, кадрової політики та призначень у міністерстві і поділився міркуваннями щодо власної долі. Зокрема, він радить терміново прийняти закон про мову, наголошуючи на непевності ситуації й необхідності негайного запровадження цього закону,